

НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛІСТИКА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-36>

ПОЧЕРК СЕРІЙНИХ ВБИВЦЬ

Данилюк Олександра Віталіївна

студентка III курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Боднарук Олександр Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Криміналістична характеристика серійних вбивств має свої особливості, одна з яких пов'язана з необхідністю врахування специфічного механізму їх вчинення, а також повторюваністю певних ознак злочину крізь епізоди серії [1, с. 201].

Почерк серійного вбивці являє собою унікальну та стійку поведінкову систему, що формується під впливом глибинних психічних процесів, емоційних девіацій, міжособистісних конфліктів і тривалої дії патологічних фантазій. У кримінології, криміналістиці та кримінальній психології почерк серійних вбивць розглядають не лише як повторюваний спосіб вбивства чи набір технічних дій, а як прихований психологічний код серійного вбивці – своєрідний відбиток його внутрішнього світу, що проявляється під час акту насильства [4, с. 36]. Цей код містить у собі уявлення про владу, домінування, страх, помсту, контроль або сексуалізоване підпорядкування, а також відображає глибинні форми емоційного задоволення, які серійний вбивця отримує в процесі злочину [4, с. 58]. Почерк серійного вбивці формується задовго до першого вбивства й ґрунтується на ранніх психічних переживаннях, дитячих травмах, почуттях ізоляції та багаторічних фантазіях, які з часом втрачають уявний характер і починають вимагати реального втілення [7, с. 46].

Дослідження поведінкових аналітиків ФБР свідчать, що у підлітковому віці майбутні серійні вбивці активно конструюють фантазійні сценарії, у яких домінують образи влади, контролю, підкорення або насильства [7, с. 53]. Такі фантазії виконують компенсаторну функцію, дозволяючи зменшити внутрішню напругу, спричинену пережитими

приниженнями, емоційною нестабільністю, соціальним відторгненням або відчуттям власної незначущості [5, с. 99]. Поступово фантазія трансформується у внутрішній сценарій, який серійний вбивця прагне реалізувати у реальності, оскільки уявні картини більше не приносять очікуваного емоційного задоволення [7, с. 63]. Саме ця трансформація фантазії в дію стає точкою відліку формування стабільного почерку серійного вбивці, у межах якого вбивство виступає не лише актом позбавлення життя, а способом відтворення структури внутрішнього психологічного конфлікту.

Однією з ключових складових почерку серійних вбивць є ритуали – дії, що не мають практичної необхідності для здійснення вбивства, проте мають суттєве психологічне значення для серійного вбивці. До таких дій належать позиціонування тіла жертви, її роздягання, нанесення несмертельних ушкоджень, збереження особистих речей як сувенірів, фото- чи відеофіксація злочину, а також повторне відвідування місця події [3, с. 92]. Ритуал виступає особистим «підписом» серійного вбивці, відображаючи його уявлення про контроль, домінування та психологічну драматургію злочину [3, с. 117]. Ритуальні елементи почерку серійного вбивці, як правило, залишаються незмінними навіть у разі модифікації технічного способу вбивства з метою уникнення викриття, оскільки вони пов'язані з емоційною сутністю злочину, а не з зовнішніми обставинами.

Вибір жертви також є невід'ємною складовою почерку серійного вбивці. Серійні вбивці рідко діють випадково – вибір об'єкта ґрунтується на підсвідомих асоціаціях і глибинних емоційних реакціях [6, с. 69]. Жертва може символізувати конкретну особу з минулого серійного вбивці, уособлювати певний тип внутрішнього конфлікту або втілювати риси, що викликають у нього особливу емоційну реакцію [6, с. 84]. Часто серійні вбивці описують момент вибору як інтуїтивне «підтвердження», коли потенційна жертва ніби ідеально вписується у заздалегідь сформований внутрішній сценарій. Таким чином, навіть на перший погляд випадковий вибір має чітке психологічне підґрунтя, яке стає очевидним під час аналізу кількох епізодів злочинної діяльності.

Характер насильства є ще одним виразним елементом почерку серійного вбивці. Множинні хаотичні удари можуть свідчити про афективний стан та неконтрольовану лютю, тоді як точні, спрямовані дії демонструють прагнення до стратегічного контролю та домінування [8, с. 134]. У деяких серійних вбивців насильство виконує комунікативну функцію, стаючи способом вираження пригнічених емоцій, фрустрацій або сексуалізованих імпульсів [7, с. 172]. Повторюваність характеру тілесних ушкоджень, послідовності дій та післясмертних маніпуляцій дозволяє реконструювати психологічну логіку серійного

вбивці, яка залишається відносно стабільною навіть за умов зміни знаряддя чи способу вбивства.

Важливим є чітке розмежування способу вбивства та почерку серійних вбивць. Спосіб вбивства може змінюватися залежно від обставин, доступних засобів або прагнення серійного вбивці заплутати слідство. Натомість почерк є стійким комплексом ритуальних і емоційно зумовлених дій, які відображають психічну структуру серійного вбивці [8, с. 316]. Саме тому почерк серійного вбивці розглядається як один із найнадійніших індикаторів серійності злочинів.

Просторова поведінка також входить до структури почерку серійних вбивць. За спостереженнями Д. Кентера, серійні вбивці часто діють у межах певного географічного патерну, що відображає рівень їх організованості, контроль над ситуацією та життєвий досвід [2, с. 221]. Організовані серійні вбивці ретельно планують маршрути, обирають місця злочинів і мінімізують ризики, тоді як дезорганізовані діють імпульсивно та хаотично, залишаючи значну кількість слідів [2, с. 245]. Аналіз просторових закономірностей дозволяє прогнозувати потенційні зони подальшої активності серійного вбивці.

Посткримінальна поведінка є ще одним важливим компонентом почерку серійного вбивці. Багато серійних вбивців повертаються на місце злочину з метою повторного переживання відчуття влади, уважно стежать за ходом розслідування, читають публікації у ЗМІ, зберігають сувеніри або навіть вступають у контакт із правоохоронними органами, надсилаючи зашифровані повідомлення чи провокаційні звернення [4, с. 208]. Такі дії дозволяють серійному вбивці продовжувати внутрішній сценарій та підтримувати фантазію про власну винятковість і всемогутність.

Ескалація є ключовим елементом розвитку почерку серійного вбивці. З кожним новим епізодом злочини стають частішими, інтенсивнішими та емоційно насиченішими. Серійний вбивця поступово втрачає контроль над власними імпульсами й прагне повторити або перевищити попередній емоційний досвід [7, с. 159]. Ритуали ускладнюються, а поведінка стає дедалі відвертішою, що робить почерк серійного вбивці більш помітним для профайлерів і слідчих.

Додатковим чинником формування почерку серійних вбивць є взаємодія злочинця з соціальним середовищем. Багато серійних вбивців ведуть подвійне життя: зовні вони можуть виглядати соціально адаптованими, тоді як у внутрішньому світі накопичуються фрустрація, агресія та патологічні фантазії контролю [5, с. 303]. Чим глибшим є розрив між зовнішнім і внутрішнім «я», тим складнішим і ритуалізованишим стає почерк.

Емоційна ізоляція відіграє значну роль у розвитку патологічних фантазій і сприяє тому, що насильство починає сприйматися серійним

вбивцею як спосіб встановлення символічного контакту зі світом [5, с. 321]. Саме тому ритуальні елементи почерку серійного вбивці часто пов'язані з ідеєю абсолютного контролю над жертвою.

Значення має і те, як серійний вбивця інтерпретує власні дії. Деякі з них створюють складні раціоналізації або надають злочинам міфологічного змісту, що безпосередньо впливає на характер ритуалів [3, с. 198–210]. У такому разі почерк серійного вбивці стає інструментом конструювання внутрішнього міфу.

Реакція на перший злочин також визначає подальший розвиток почерку серійного вбивці. Часто початковий епізод не відповідає фантазіям і не приносить очікуваного емоційного ефекту, що спонукає злочинця вдосконалювати дії, уточнювати ритуали та посилювати контроль у наступних епізодах [7, с. 167].

Періоди між злочинами супроводжуються наростанням внутрішньої напруги, посиленням фантазій і нав'язливих ритуальних уявлень, що нагадує механізм залежності, у якому злочин виступає способом зняття психічної напруги [5, с. 335]. Унаслідок цього інтервали між епізодами скорочуються, а почерк серійного вбивці стає дедалі більш вираженим.

Отже, почерк серійного вбивці є складним багаторівневим психологічним відбитком, що інтегрує фантазії, ритуали, вибір жертви, характер насильства, просторову та посткримінальну поведінку. Він слугує не лише інструментом ідентифікації серійних злочинців, а й глибоким джерелом інформації про внутрішній світ серійного вбивці, його мотивацію, психічний стан і закономірності ескалації злочинної діяльності.

Література:

1. Боднарук О., Гусар Л. Поняття та специфіка криміналістичної характеристики серійних убивств. *Підприємництво, господарство і право*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. №6 (304). С. 201–204.
2. Canter D. *Criminal Psychology*. London: Hodder Arnold, 2004. 410 p.
3. Douglas J. E., Burgess A. W., Burgess A. G., Ressler R. K. *Crime Classification Manual*. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2006. 416 p.
4. Douglas J., Olshaker M. *Mindhunter: Inside the FBI's Elite Serial Crime Unit*. New York: Scribner, 1995. 400 p.
5. Hickey E. W. *Serial Murderers and Their Victims*. 7th ed. Belmont: Wadsworth Cengage Learning, 2015. 520 p.
6. Holmes R. M., Holmes S. T. *Profiling Violent Crimes*. 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009. 352 p.

7. Ressler R. K., Burgess A. W., Douglas J. E. *Sexual Homicide: Patterns and Motives*. New York: Lexington Books, 1988. 240p.

8. Turvey B. E. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. 5th ed. London: Academic Press/Elsevier, 2021. 742 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-37>

ШКОДА В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ: ПРОГАЛИНА ЧИ КОЛІЗІЯ?

Демчук Олег Володимирович

викладач

*Житомирського кооперативного фахового коледжу бізнесу і права
м. Житомир, Україна*

Вступ. Стаття 58 Конституції України проголошує: *«Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення»* [1]. Кримінальна відповідальність базується на кримінальному законі, зміст якого становлять норми кримінального права. Більшість учинених кримінальних правопорушень завдають реальної шкоди, яка є мірилом суспільно небезпечних наслідків та за наявності причинно-наслідкового зв'язку утворює об'єктивну сторону діяння.

Поняття «шкода» означає збитки, втрати, що є наслідком учинення неправомірних дій, спричинених кримінальним правопорушенням. При цьому в статті 55 КПК України визначено три види шкоди, що заподіюються кримінально протиправним діянням: моральна, фізична та майнова. Зупинимось на останньому виді, притаманному кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, оскільки саме визначення розміру заподіяної шкоди є однією з найважливіших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України) [3] і безпосередньо впливає на кваліфікацію вчиненого.

Постановка проблеми. Шкода є закономірним результатом неправомірної поведінки суб'єкта відповідальності у кримінальному правопорушенні з матеріальним складом. Однак Загальна частина чинного КК України не містить законодавчого визначення такого поняття, як «шкода, завдана кримінальним правопорушенням». Також відсутнє посилення на визначення «достатній» (мінімальний) розмір заподіяної шкоди при вчиненні кримінальних правопорушень з матеріальним складом.